

משבר האקלים

אתגר עצום, שינוי אפשרי

1

תוצאות ועידת האקלים העולמית שהתקיימה בגלזגו בסוף 2021 אכזבו רבים וטובים. ואכן, אם הייתה למישהו ציפייה שבגלזגו נראה את מנהיגי העולם מתנערים מתאגידי הנפט, הגז והפחם ומגבשים מענה כולל ומעשי למשבר האקלים, ציפיתם זו לא התממשה. אבל הייאוש שאפשר לפגוש במקומות מסוימים הוא מוקדם ומוטעה. ראשית, משום שייאוש הוא גשר שמוביל אנשים טובים לכניעה; ושנית, מפני שהמאבק הזה חשוב מכדי שנרים ידיים.

ודוק, הסיבה השלישית לסירוב לייאוש היא חשובה במיוחד: אותה קהילה מדעית שהראתה לנו את ממדי המשבר וסימנה את גורמיו אומרת לנו היום שאפשר עדיין להימנע מהתוצאות הקטסטרופליות שלו אם נעשה את הנדרש במהירות ובנחרצות. הדבר העיקרי שאנחנו צריכים לעשות, על פי ניתוחי הפאנל הבין-ממשלתי לשינוי האקלים (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC), פאנל המדענים הבין-ממשלתי המנתח את המשבר, הוא לצמצם בחדות ובמהירות את פליטות גזי החממה שמשבשים את המערכת האקלימית. אם נצליח לבלום את התחממות האטמוספירה מתחת לרף של מעלה וחצי מעל זו שהייתה בעידן הטרומ-תעשייתי, נוכל להתחיל, משם, לשקם בהדרגה את האיזונים האקלימיים. 1.5 מעלות הוא לא סתם מספר. זהו רף שאם ייחצה, תיפתח, על פי הקהילה המדעית, תיבת פנדורה של תהליכי שרשרת מסוכנים ביותר (IPCC, 2018).

סיכומי ועידת גלזגו שבו וחידדו את האתגר. הם אימצו את עמדת הקהילה המדעית שעל פיה כדי להימנע מקריסה אקלימית שתביא לתוצאות איומות, חייבים לבלום את התחממות האטמוספירה מתחת לרף המעלה וחצי. ולא פחות חשוב: סעיף 22 להסכם האקלים של גלזגו גם מסמן, לראשונה בתולדות ועידות האקלים, את הדרך לעמוד ביעד הזה (COP26, 2021). לא עוד מדע בדיוני של התבססות על טכנולוגיות שטרם הומצאו, כזו שהייתה דומיננטית בוועידת פריז בסוף 2015, אלא הפחתה של 45% בפליטות גזי החממה עד שנת 2030, בדיוק כפי שממליצה הקהילה המדעית. בתרגום לשפה פשוטה: הסכם האקלים של ועידת גלזגו מכיל בתוכו בעצם את ההבנה שנחוץ לנו עכשיו שינוי חברתי-כלכלי שהוא העמוק ביותר שהאנושות הציבה לעצמה אי פעם.

המרחק בין ההסכמה העקרונית בוועידת גלזגו לבין הביצוע המעשי בשטח הוא כמובן עצום. היעד העולמי אמור להיות מושג באמצעות יעדים שמדינות העולם קובעות בעצמן. אלא שהפער כאן גדול מאוד: סכום ההתחייבויות שהמדינות קיבלו על עצמן רחוק מאוד מן היעד הגלובלי. אם נקודת המוצא היא סכום היעדים שהמדינות התחייבו להשיג עד שנת 2050, אנחנו צפויים להתחממות של 1.8 מעלות. חמור מזה: אם בוחנים את ההתחייבויות המעשיות של המדינות, אלה המתייחסות לעשור הקרוב, אנחנו נמצאים בטווח הצפי להתחממות הרסנית של 2.4 מעלות. אומנם זה שיפור ביחס לצפי ההתחממות של 2.7 מעלות שהיה לפני התחייבויות ועידת גלזגו, אבל זה עדיין מתכון לאסון (Climate Action Tracker, 2021).

כדי לגשר על הפערים בין היעד העולמי לבין ההתחייבויות שנתנו המדינות, סוכם בוועידת גלזגו על מנגנון של קביעה מחדש של היעדים המדינתיים אחת לשנה. הממשלות התחייבו לחזור השנה עם יעדים מעודכנים לוועידה שתתקיים בחודש נובמבר 2022 בשארם א-שייח. בכל העולם מתחולל עכשיו מאבק על היעדים האלה. הממשלה החדשה בגרמניה, לדוגמה, הציבה יעד הפחתה של 65% עד שנת 2030 (Barda, 2021); תוכנית הגרין-דיל האירופית קובעת יעד הפחתה של 55% לאיחוד האירופי (DW, 2021), אם כי בפרלמנט האירופי עולה הדרישה להעלות את היעד ל-60%; ובארצות הברית הנשיא ג'ון ביידן מנסה להשיג רוב בסנאט לתוכנית שתפחית ב-52% את פליטות גזי החממה עד 2030 (The White House, 2021).

בוועידת גלזגו הושגו כמה הסכמים נוספים שיש באפשרותם לחזק אותנו בהתמודדות של השנים הקרובות. הסכם אחד הוא הפחתה של 30% בפליטות המתאן – גז חממה אפקטיבי במיוחד – במהלך העשור הקרוב (European Commission, 2021). מתאן נפלט גם מפסולת

לא־מטופלת, מתעשיית המזון מן החי ומקידוחי גז – שלוש בעיות גדולות אצלנו בישראל. ההסכם השני הוא בלימת הפגיעה ביערות (UN Climate Change Conference UK 2021). על ההסכם הזה חתמו גם ברזיל ואינדונזיה, אבל צריך לוודא שהן, והמדינות האחרות החתומות עליו, גם יבצעו אותו. לראשונה הוסכם גם על הפחתה בשימוש בפחם (Clean Energy Wire, 2021; Energy Tracker Asia, 2021), למרבה הצער לא הפסקה מוחלטת, ובהשקעות בדלקים פוסיליים.

בוועידת גלזגו חזינו שוב בעוצמתם של תאגידי הפחם, הנפט והגז, שנלחמו בכל האמצעים כדי לסכל החלטות אפקטיביות. כמה וכמה ממנהיגי העולם התייצבו לצידם, אבל מולם ראינו גם את ההתגייסות הציבורית האדירה, בייחוד של צעירות וצעירים, למען החיים ולמען השינוי הדרוש.

2

איפה ישראל בכל הסיפור הזה? ממש לפני ועידת גלזגו פורסם דוח מיוחד של מבקר המדינה בנושא (משרד מבקר המדינה, 2021). מתוארת בו תמונה קשה: ישראל מציבה לעצמה יעדים נמוכים, ולא זו בלבד אלא שאפילו בהם היא אינה עומדת. ישראל היא גם אחת המדינות היחידות שאין לה תוכנית מאושרת וממומנת להיערכות למשבר, ובאופן מפתיע (לכמה מאיתנו) – אפילו שיעור ההשקעה הממשלתית בקלינטק נמוך אצלנו במיוחד.

מצד שני, המודעות בישראל למשבר האקלים מתרחבת בשנים האחרונות. ממש לפני ועידת גלזגו נערך בתל אביב מצעד האקלים הגדול ביותר שהתקיים בארץ מאז ומעולם (אשכנזי, 2021א). אלפי צעירים ובני נוער גדשו את רחובות העיר בדרישה ממקבלי החלטות לשנות מן היסוד את התנהלותה של המדינה נוכח המשבר – סטודנטיות וסטודנטים, תלמידות ותלמידים וכן חניכות וחניכי תנועות נוער, על גוניהן השונים. אכן, שלא כמו בכמה מדינות אחרות, בישראל משבר האקלים אינו חלק מן העימות הפוליטי. בבוקר המצעד התפרסם, למשל, מכתב מקבוצת רבנים בכירים לראש הממשלה שבו הם קובעים במילים ברורות: "סוגיית הקיימות כבר איננה סוגייה העוסקת רק ב'בל תשחית', בשמירה על עולמו של הקב"ה, וב'תן דעתך שלא לקלקל' [...] [אלא] נוגעת היום לפיקוח נפש כלל עולמי, במובן המלא של הדברים" (קראוס, 2021).

כאשר נתקלים בישראל בספקנות אקלים, היא, בדרך כלל, לא הכחשה של המשבר וגם לא הכחשה של הגורמים לו. אצלנו הספקנות מתמקדת בנקודה אחרת. כמדינה קטנה, שואלים הספקנים, מה בכלל חלקנו בבעיה הזו ומה המשמעות של השינויים שאנחנו נעשה כאן?

לשאלה זו יש תשובות אחדות: קודם לכול, צריך להבין שהמשבר הזה הוא לא משהו שמתרחש הרחק מכאן, אצל דובי קוטב שאינם מוצאים קרח לעמוד עליו, וגם לא משהו שיקרה בעתיד, בימי חייהם של ילדינו או נכדינו. המשבר מתרחש כאן ועכשיו. הוא ניכר בגלי חום שנעשים ממושכים וקשים יותר, במדבור, בשרפות שמתפשטות מהר יותר, בשיטפונות שנהרגים בהם בני אדם וגם במבקשי מקלט שמגיעים לכאן ממזרח אפריקה, אזור שנעשה מוכה בבצורות קשות.

המשבר מכה גם בשכונותינו: בירדן יש כבר היום קיצוב מים (Pawson, 2021); בסוריה נטשו מיליון וחצי בני אדם את אזורי הכפר ועברו להצטופף בפרוורי הערים והעיירות בשלוש שנות הברצורת שקדמו לפרוץ מלחמת האזרחים האיומה שם (ולנסי, עפרון ונח, 2021); ובמצרים, שכנתנו הגדולה מדרום, מאיימות התמעטות שפיעת הנילוס והמלחת קרקעות הדלתא שלו על יכולתה של המדינה לספק מזון לתושביה (El Massassi, 2018).

למשבר האקלים אצלנו, כאן ועכשיו, יש השלכות כלכליות, חברתיות וביטחוניות. מול כל הסכנות האלה חייבים להיערך.

ויש לנו תפקיד גם במאמץ העולמי לצמצם את עוצמת המשבר.

ראשית, אנחנו חלק מהאנושות וחייבים להיות חלק מן המאמץ המשותף להציל אותה. שנית, בחישוב לנפש אנחנו במקום לא־טוב; בקרב מדינות OECD אנחנו במקום 10 בפליטות לנפש (לפי נתוני מבקר המדינה, 2021). יש לנו מקום גדול לשיפור. שלישית, אומנם בחישוב הכולל ישראל היא כלכלה קטנה, בוודאי בהשוואה לסין או לארצות הברית, אבל השאלה החשובה באמת היא לא מהו החלק שלנו בבעיה אלא מה יכול להיות החלק שלנו בפתרון. והתשובה על השאלה הזו היא שממגוון סיבות אנחנו יכולים להיות חלק חשוב בפתרון – באמצעות קידום של חדשנות חברתית וחדשנות טכנולוגית – ולכן אנחנו גם יכולים ליהנות מן היתרונות של מי שנמצאים בקדמת ההתמודדות עם המשבר הגדול ביותר של דורנו.

ואולם למרבה הצער, אנחנו לגמרי לא שם – לא בהיערכות המקומית ולא בהשתתפות במאמץ העולמי למיתון המשבר. כאשר, כפי שמצא מבקר המדינה (2021), בכל שירות המדינה יש רק 4 (!) עובדים ייעודיים שעוסקים במשבר האקלים, אין מנוס מן המסקנה שאצלנו מקבלי ההחלטות פשוט חיים בכוכב אחר, מנותקים לחלוטין מן האתגר העצום שניצב לפני האנושות.

התחייבותו של ראש הממשלה נפתלי בנט בוועידת גלזו שישראל תגיע לאפס פליטות נטו ב־2050 (אשכנזי, 2021) אומנם מיישרת קו עם המדינות המפותחות, אבל אין בה השאלה האמיתית היא לא מה יקרה בעתיד הרחוק, אלא מה אנחנו מתכוונים לעשות עכשיו. היעד שלנו להפחתת פליטות בעשור הקרוב הוא מבייש – 27% (המשרד להגנת הסביבה, 2021). שיעור האנרגיות המתחדשות בישראל ברוכת השמש הוא 7% בקירוב (שחק, 2021) – מפגר הרחק מאחור אפילו אחרי שוודיה (כ־60%) או אוסטרליה (מעל 36%) (Eurostat, 2021) (שם האנרגיה המתחדשת מבוססת כמובן יותר על פתרונות הידרו־אלקטריים).

3

שינויים טכנולוגיים, כדוגמת המעבר לאנרגיה סולרית, הם חשובים מאוד. טכנולוגיה יכולה להיות, וצריכה להיות, חלק מהפתרון. אבל בלי שינוי באורח החיים שלנו היא לא תוכל להספיק.

ביסודו של דבר משבר האקלים הוא לא משבר של הטבע אלא משבר של יחסי האדם עם הטבע. הוא אינו נובע מעצם קיומם של בני האדם או מעצם קיומה של תרבות אנושית. אלה התקיימו בכדור הארץ בלי ליצור משבר אקלים. משבר האקלים הוא תולדה של תרבות מסוימת וכלכלה מסוימת. כדי להתמודד עימו צריך להבין אותן ולעשות בהן שינוי.

עוצמתה של החברה האנושית המודרנית קשורה למנגנון הגידול הכלכלי שסביבו היא מאורגנת. המנגנון הזה מאפשר למערכת להתרחב, להתייעל, להיעשות אפקטיבית יותר ולהתקדם טכנולוגית. הוא הכוח של המערכת. אבל, כפי שמשבר האקלים ממחיש, מנגנון הגידול הכלכלי הופך להיות מקור לאסון. הרציונל שלו הוא לא שיפור איכות החיים אלא הגדלת הרווחים. הרעב לרווח מפעיל את המערכת ומגביר את התוקפנות שלה. לוגיקת הפעולה הזו אינה מתחשבת בשיקולים חברתיים וגם לא בגבולות סביבתיים. מנגנון הגידול

הכלכלי חסר הגבולות הזה איננו מתחשב ביכולות ההכלה הנתונות של המערכת שבתוכה הוא פועל. כדור הארץ שלנו הוא נפלא. יש לו יכולות עצומות. אבל הוא איננו גדל.

התמודדות אמיתית עם משבר האקלים תחייב אותנו, לפיכך, להשתחרר מראיית הכלכלה הקפיטליסטית כמסגרת של הניתוח. טועה מי שמציע רק לתמחר נכון יותר את הסביבה בתוך מסגרת הכלכלה הקיימת. הכלכלה הקפיטליסטית, כמו כל כלכלה אחרת, יכולה להתקיים רק במסגרת מה שהסביבה הטבעית מאפשרת. משבר הקורונה הוא תזכורת קטנה לעובדת היסוד הזאת. ועל כן כיוון הניתוח חייב להיות הפוך: להתחיל במה שהסביבה שלנו מאפשרת לעשות, ומשם להתקדם לבניית הסדרים חברתיים וכלכליים תואמים. אנחנו קוראים לזה **קיימות**.

כוחה הגדול של חלופת הקיימות הוא בכך שהיא יכולה לא רק לאפשר התמודדות אמיתית עם משבר האקלים. הרחק מעבר להסתפקות בהגנה על החברה שלנו היא מסמנת אפשרות של חברה שונה וטובה יותר. אכן, בני האדם יכולים לבנות חברה ותרבות הגיוניות יותר, צודקות יותר וסביבתיות יותר מתרבות ה"השתמש וזרוק", מכלכלה הרואה רק את שורת הרווח הכספי, ממרוץ העכברים החברתי שבו גם מי שמנצח נשאר רק עכבר, כפי שניסחה זאת לילי טומלין (Tomlin) ([Forbes Quotes](#)).

שהרי משהו חשוב מאוד הולך כך לאיבוד. משהו עמוק חסר בדרך החיים הזאת, שבה החיים מאורגנים סביב מרוץ להשגת עוד ועוד מוצרים משוכללים יותר ויותר, חדשים יותר ויותר, אופנתיים יותר ויותר. המרוץ מוליד תרבות בלא נחת.

צריכה כשלעצמה אינה פסולה. היא נדרשת להתקיימות. הבעיה נוצרת כאשר סדר הדברים מתהפך: במקום לצרוך כדי להתקיים, מתקיימים כדי לצרוך. המערכת הכלכלית הקפיטליסטית מייצרת צרכים חדשים יום יום, והיא עושה זאת כדי להזין מעגל של יצירת רווח. כסף רב מושקע בקידום הרעיון שחיינו יהיו טובים יותר בעזרת מוצרים חדשים. אנו מוצפים במוצרים שהמערכת מנסה לשכנע אותנו שחיינו ישתפרו, במובן עמוק, אם רק נרכוש אותם. המסר הוא שאם רק נצליח לרכוש את הטלפון הסלולרי האחרון, המכונית והבגד החדשים או הבושם המיוחד, נהפוך לבני אדם מוצלחים יותר. כך הופכים הצרכים האנושיים בחברה שלנו ממשנתה בלתי תלוי, מגורם המוליד ייצור, למשתנה תלוי, לדבר מה שהייצור הקיים מפתח ומוליד אותו. הצרכים האנושיים הופכים ממקור לתוצר.

עוצמתה של הצרכנות נובעת מכך שהיא לא רק מקור לא־נחת, רק חלופה לרקמות חברתיות תומכות, אלא גם סוג מסוים של מענה לאלה. המרוץ הצרכני הנוכחי הוא מרוץ של גירוי מתמיד של צרכים, כך שסף הגירוי עולה בהתמדה בלי כל אפשרות להשיג סיפוק יציב. ואולם, כפי שמחקרים רבים מראים, מרגע שקיומם הבסיסי של בני האדם מובטח, דווקא קשרים חברתיים ממשיים ופנאי אמיתי – קורבנות המרוץ הצרכני – תורמים תרומה גדולה יותר לאושר שלהם.

איכות חיים מחייבת דווקא האטה של המרוץ; איכות איטית במקום כמות מהירה. הזמר החסידי אברהם פריד שר: "אדם דואג על איבוד דמיו ואינו דואג על איבוד ימיו. דמיו אינם עוזרים, וימיו אינם חוזרים". החזרת הזמן לאנשים היא תנאי לאיכות חיים טובה יותר.

צורת החשיבה הזאת, של קיימות, אכן מאתגרת עמוקות את תפיסות העולם ההגמוניות בחברה שלנו. שהרי, כאמירתו המבריקה של פרדריק ג'יימסון, אנחנו חיים בעידן שבו קל יותר לדמיין את סוף העולם מאשר את קץ הקפיטליזם (Jameson, 1994, xii). היכולת לשחרר את הדמיון הפוליטי שלנו ולחשוב על חלופות לסדר הכלכלי-חברתי הקיים היא תנאי הכרחי ראשון למעשה של שינוי גדול.

4

היכולת לדמיין חברה אחרת היא חיונית. אבל לא פחות חשובה ממנה היא היכולת לדמיין את הדרך אליה, זו שיכולה לחלץ אותנו מן המצב הקיים ולקדם אותנו בכיוון הרצוי. "תוכנית המעבר" הזו מורכבת מצעדים מוחשיים רבים, שגם הם יכולים לשפר את החיים שלנו כאן ועכשיו ובכך לגייס סביבם את התמיכה הציבורית הנדרשת.

בתחום התחבורה – התלות שפיתחנו ברכב פרטי הגיעה למבוי סתום של עומסים בלתי נסבלים. הדרך היחידה להשתחרר מהם, ואגב כך לצמצם פליטות של גזי חממה, היא באמצעות אימוץ של פירמידה חדשה שבראשה הולכי הרגל, מתחתם – ובנפרד מהם – האופניים והקורקינטים, ובבסיס – התחבורה הציבורית. כדי שהתחבורה הציבורית תהיה מהירה ואמינה, צריך להקצות את המשאב הציבורי – הכביש – לשימוש הציבורי של אוטובוסים ומיניבוסים וליצור רשת של נתיבי תחבורה ציבורית תוך העדפת האוטובוסים גם ברמזורים ובצמתים.

את התחבורה הציבורית צריך לחבר להולכי הרגל ולהעביר אותה בדחיפות משימוש בדלק לשימוש בחשמל; לעודד פתרונות של תחבורה קלה, דוגמת אופניים, ולהקצות לה נתיבים ייעודיים, ולקדם ניהול אזורי ומשולב של מערכות התחבורה. את העומסים בדרכים אפשר להקל גם על ידי פיתוח יכולות ואפשרויות אמיתיות של עבודה, לימודים ומתן שירותים מרחוק.

בתחום האנרגיה – מעבר מידי לאנרגיה מתחדשת, ובעיקר אנרגיה סולרית, יפחית את גזי החממה הנוצרים משרפת פחם וגז. אבל במעבר הזה יש תועלות רבות נוספות: כבר היום אנרגיית שמש נקייה, בתוספת עלויות האגירה, היא זולה מגז ומפחם (דובר גרינפיס, 2020). הפקתה יכולה להיות דמוקרטית ומבוזרת על פני המוני גגות וקירות וגם מעל לכבישים, שבילי אופניים ושטחי חקלאות מתאימים. אנרגיית שמש היא מחוללת תעסוקה, והיא תיצור מקומות עבודה חדשים רבים. היא גם מצמצמת זיהום אוויר וחוסכת כסף ואף יכולה להיות מנוע לפיתוח הפריפריה (למשל בצפון הנגב – בשטחי הערים, המועצות המקומיות והכפרים הבלתי מוכרים) ולחדשנות טכנולוגית בתחום אגירת אנרגיה, הולכתה וניהול הביקושים. גם מטעמי ביטחון ובטיחות היא עדיפה מתלות באסדות גז.

בה בעת דרושים לנו גם חיסכון באנרגיה והפחתה בביקושים, משום שגם בתחום האנרגיה חבל על כל טיפה.

בתחום התכנון – התחדשות הערים צריכה להפוך אותן לידידותיות לבני אדם ולא לכלי רכב ממונעים וליצור בהן מרחבים למגוון קהילות משגשגות במקום שתהיינה פרוורי שינה תלווי רכב פרטי. הערים צריכות להפוך לירוקות ולעודד הולכי רגל ורוכבי אופניים, ועליהן להציע עצים, צל ועירוב שימושים. ערים כאלה תהיינה מקומות שפשוט ונעים לחיות בהם. נחוץ מעבר לבנייה ירוקה, אבל ההחלפה של חומרי הבנייה לא תספיק אם היא לא תלווה בהעדפה של בניית דירות קטנות לחסרי דיור על חשבון ובמקום בתי ענק בבזבזניים.

בתחומי מערכות המזון והחקלאות – אפשר לצמצם את פליטות גזי החממה באמצעות הפחתה בבזבז מזון ובצריכה של מזון מן החי ומזון מעובד. לעומת זאת, את חקלאות הצומח צריך לעודד גם כדי שהיא תיצור לנו שפע ירקות ופירות זולים וגם כדי שהיא תיתן לנו ביטחון תזונתי. סבסוד של מזון בריא ועידוד של תזונה ים תיכונית יצמצמו הן נזקים סביבתיים והן פגיעות בריאותיות. מעבר לתזונה בריאה הוא גם מרכיב מרכזי ברפואה המונעת, בצד חיזוק מערכות הבריאות הקהילתיות.

הגנה על המערכות הטבעיות צריכה להיות קו מנחה בכל ההחלטות שמתקבלות. יש לשמור על הטבע כדי שהוא ישמור עלינו. המערכות הטבעיות הן המפחיתות היעילות ביותר של גזי חממה, והן חיוניות לחיים שלנו בכל תחום – למזון שאנחנו אוכלים, למים שאנחנו שותים, לאוויר שאנחנו נושמים.

כדי לקדם את השינוי הנדרש צריך לשנות את המנגנונים הכלכליים באופן כזה שהם יתמכו בקיימות ולא בהאצת המשבר. אפשר להתחיל, לדוגמה, במעבר למיסוי הזיהומים במקום המיסוי של פעילות מועילה כמו עבודה ובעצירת ההשקעות של קרנות פנסיה וכספי מוסדות ציבוריים בתעשיות מזהמות והעתקתן לפתרונות סביבתיים חדשניים. היציאה מתעשיות מזהמות לא צריכה להיעשות על חשבון העובדים, והמעבר שלהם לתחומים מגוונים של תעסוקה ירוקה צריך להיות צודק ותומך.

בזירה האזורית – עלינו לבנות שותפות אמת עם שכנינו להתמודדות משותפת עם הסכנות ולגיבוש פתרונות משותפים. לשם כך אנחנו חייבים לקדם פתרונות הוגנים לסכסוך הישראלי-פלסטיני והישראלי-ערבי באופן שיאפשר לנו ולשכנינו להתפנות להתמודדות עם האתגר הסביבתי הקיומי העצום.

שינוי הכיוון הדרוש הוא מורכב ורב-ממדי. כדי לקדם אותו צריך לגבש שיתופי פעולה נרחבים ולגייס למאמץ את כל הכוחות בחברה שלנו, מעבר להבדלים פוליטיים וסקטוריאליים. ברוח זו קיבלתי על עצמי לעמוד בראש פורום האקלים שיזם נשיא המדינה יצחק הרצוג, מקום מפגש של מקבלות ומקבלי ההחלטות הבכירים עם אנשים שנמצאים בחזית ההתמודדות עם סכנות המשבר ובחזית החשיבה על הפתרונות הנדרשים.

5

האם נוכל כאן בישראל, האם תוכל האנושות כולה, לעשות את השינוי החברתי החיוני להתמודדות עם האתגר העצום שמציב משבר האקלים? התבוננות בעבר יכולה לתת מקום לאופטימיות: בני האדם ידעו לחסל את משטר העבדות, והם מתקדמים בדרך להתגברות על אפליית נשים. את הנכונות להתגייס לנוכח סכנה ראינו לאחרונה גם במשבר הקורונה. בני האדם ניחנו גם ברצון לחיות וגם ביצירתיות עצומה.

משבר האקלים אכן מחייב קפיצת מדרגה חדשה. במקום כלכלה המקדשת רווחים בכל מחיר נחוץ לנו מודל חדש – מודל של פיתוח מושכל שיקדם צדק חברתי ובה בעת ישמור על המערכות הטבעיות, שיש להן, כאמור, תפקיד בעל חשיבות אדירה בספיגת גזי חממה מהאטמוספירה. נדרש כאן גם שינוי טכנולוגי, אבל קודם לכול – נדרש כאן שינוי תודעתי, חברתי, כלכלי וערכי.

אינני תמים. אני מכיר את המכשולים העצומים שניצבים לפנינו ואת האינטרסים רבי העוצמה שייפגעו מן השינוי וינסו למנוע אותו, ולכן אינני בטוח שנצליח. אבל האם באמת אפשר לוותר על מאבק על החיים שלנו?

מקורות

אשכנזי, שני (2021א, 29 באוקטובר). [מצעד האקלים הגדול ביותר אי פעם בישראל: "נשאר לנו פחות מעשור לעצור את הקטסטרופה". גלובס.](#)

אשכנזי, שני (2021ב, 29 באוקטובר). [רגע לפני ההמראה לגלאזגו: האג'נדה של ראש הממשלה לטיפול במשבר האקלים נחשפת. גלובס.](#)

דובר גרינפיס (2020, 12 באוגוסט). [אנרגיית השמש הפכה לזולה ביותר במשק: איך כולנו נרוויח ממנה? אתר גרינפיס ישראל.](#)

המשרד להגנת הסביבה (2021). [הפחתת פליטות גזי חממה](#). המשרד להגנת הסביבה.

ולנסי, כרמית, שירה עפרון, וקים נח (2021, 24 במרץ). [עשור למלחמה בסוריה: שינויי אקלים, יציבות פוליטית ומה שביניהם. \(מבט על 1449\)](#). תל אביב: INSS – המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב.

משרד מבקר המדינה (2021, 26 באוקטובר). [פעולות ממשלת ישראל והיערכותה למשבר האקלים](#). משרד מבקר המדינה ונציבות תלונות הציבור.

קראוס, יאיר (2021, 29 באוקטובר). [רבנים במכתב לבנט: משבר האקלים הוא "פיקוח נפש עולמי"](#). **מקור ראשון**.

שחק, מתן (2021, 7 בדצמבר). [אנרגיה מתחדשת בישראל: רקע וסוגיות לדיון – עדכון](#). מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

Barda, Zahi (2021, July 9). [Germany announces 65% emissions reduction by 2030 and climate neutrality by 2050](#). *ClimateScorecard.org*.

Clean Energy Wire (2021, November 14). [COP26: Glasgow climate pact decided in overtime with weakened coal pledge](#). Clean Energy Wire.

Climate Action Tracker (2021). [Glasgow's 230 credibility gap: Net zero's lip service to climate action](#). Climate Action Tracker.

COP26 (2021). [Glasgow climate pact](#).

DW (2021). [EU proposes sweeping "Fit for 55" emissions reduction plan](#). DW.

El Massassi, Aziz (2018, December 7). [Egypt's fertile Nile Delta threatened by climate change](#). *Phs.Org*.

Energy Tracker Asia (2021, November 11). [COP26: Glasgow marks the beginning of the end of coal](#). Energy Tracker Asia.

European Commission (2021, November 2). [Launch by United States, the European Union, and partners of the global methane pledge to keep 1.5 within reach](#). European Commission.

Eurostat (2021). [Renewable energy statistics](#). Eurostat.

IPCC (2018). [Special report: Global Warming of 1.5°C](#). IPCC.

Jameson, Fredric (1994). *The seeds of time*. New York: Columbia University Press.

Pawson, Melissa (2021, November 2). ["Catastrophe" faces Jordan's water sector as climate heats up](#). *Aljazeera*.

The White House (2021, April 22). [Fact sheet: President Biden sets 2030 greenhouse pollution reduction target aimed at creating good-paying union jobs and securing U.S. leadership on clean energy technologies](#). The White House.

UN Climate Change Conference UK 2021 (2021, November 2). [Glasgow leader's declaration on forests and land use](#). UN Climate Change Conference UK 2021.

ד"ר דב חנין, יו"ר פורום האקלים הישראלי; הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל אביב; לשעבר יו"ר ארגון הגג של ארגוני הסביבה בישראל וחבר נכסת.
דוא"ל: dkhenin@gmail.com